

Broj: 700-D/26-1397/2

Podgorica, 01.06.2026.

IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ JAVNOJ RASPRAVI O TEKSTU NACRTA PLANA RAZVOJA PRENOSNE MREŽE 2027-2036

Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica (u daljem tekstu: CGES) je 11.05.2026. godine na svojoj internet stranici objavio Javni poziv za učešće u javnoj raspravi o tekstu Nacrta Plana razvoja prenosne mreže 2027-2036 (u daljem tekstu: Nacrt Plana razvoja). Javna rasprava je završena zaključno sa 30.05.2026. godine.

Do utvrđenog roka za dostavljanje primjedbi, sugestija i komentara CGES je primio dopise sa četiri adrese i to od:

1. Lokalna zajednica Brezana / GI „Spasimo Brezna“
2. Natalija Radonjić – Sistem-mne d.o.o
3. Bošnjački demokratski pokret
4. Dr sci Ana Radulović

U nastavku je dat pregled komentara, primjedaba i sugestija, kao i odgovora na njih.

Podnosilac: Lokalna zajednica Brezana / GI „Spasimo Brezna“

KONSULTACIJE LOKALNE ZAJEDNICE

ALARM ZA REGULATORA: Nacrt Plana ne smije biti odobren u dijelu koji se odnosi na TS 400/110/35 kV Brezna – II faza, ID IPI019, niti u dijelu funkcionalno povezanih projekata DV 400 kV Brezna–Pivska planina–Sarajevo sa TS 400/220 kV Pivska planina, ID IPI061, DV 400 kV Čevo–Brezna (vod II), ID IPI078, pravac Brezna–Gacko, priključenje OIE i eventualne BESS kapacitete koji gravitiraju tom čvoru, dok CGES ne dostavi javnosti i REGAGEN-u potpunu dokaznu dokumentaciju da lokacija Brezna ispunjava uslove za kritično regionalno elektroenergetsko čvorište.

ZAHTJEV: REGAGEN mora, na osnovu Zakona o energetici čl. 36 i 37, odbiti saglasnost ili naložiti izmjene i dopune Plana u dijelu Brezna-zavisnih projekata ukoliko CGES ne dostavi tražene dokaze, analize, alternative i zapisnik o stvarnoj konsultaciji lokalne zajednice.

I. Plan ne smije normalizovati i verifikovati kritičnu tačku rizika u naseljenom agro-turističkom regionu

Nacrt Ažuriranog plana razvoja prenosnog sistema električne energije Crne Gore za period

2027–2036 potvrđuje da se u Breznima, odnosno u stvarno pogodnom naseljenom prostoru Gornjih Brezana i širem regionu Brezna, planira izgradnja 400 kV elektroenergetskog čvorišta regionalnog i međunarodnog značaja.

To nije lokalna transformatorska stanica. To nije obična tehnička intervencija. To je planirani čvor od kojeg zavise interkonekcije, priključenje velikih OIE kapaciteta, pravci prema BiH/Sarajevu i potencijalno Gacku, DV 400 kV Čevo–Brezna (vod II), veza sa HE Kruševo, širi regionalni tranzit električne energije i funkcionalna veza sa tržištem Italije i EU.

Nacrt istovremeno **prećutkuje odlučujuću činjenicu**: riječ je o **gusto naseljenom mjestu i aktivnom agro-turističkom regionu, sa nekoliko stotina kuća, turističkim objektima, dva etno-sela, poljoprivrednim domaćinstvima, lokalnim investicijama i živom lokalnom zajednicom.**

Takav objekat ne može se planirati, regulatorno odobriti niti graditi na toj lokaciji bez prethodne nezavisne procjene lokacijskog, geološkog, geotehničkog, hidrogeološkog, seizmičkog, klimatskog, bezbjednosnog, požarnog, ekološkog, socijalnog i kumulativnog rizika, bez razmatranja alternativnih lokacija i bez rane, stvarne i smislene konsultacije sa lokalnom zajednicom.

Nacrt Plana **ne pokazuje da je za čvorište Brezna urađena bilo kakva procjena otpornosti kritične infrastrukture u skladu sa savremenim EU/NATO pristupom**: nema procjene prirodnih rizika, klimatskih rizika, geološke nestabilnosti, fizičke zaštite, požarnih rizika, pristupa hitnih službi, evakuacije stanovništva, sabotaze, incidentnih scenarija, domino-efekata, prekograničnih posljedica eventualnog otkaza čvora i ekonomskih, zdravstvenih i egzistencijalnih posljedica po lokalnu zajednicu i region.

Ovo nije energetska otpornost. Ovo je **stvaranje nove kritične tačke ranjivosti sa jasno predvidivim posljedicama**: uništenje lokalne ekonomije i imovine, de facto prisilno raseljavanje lokalne zajednice, narušavanje povjerenja javnosti u energetska tranziciju i stvaranje potencijalne tačke kvara za regionalnu energetska stabilnost Crne Gore, BiH, Srbije, Italije i evropskog tržišta električne energije.

Zato se ovim komentarima zahtijeva da **REGAGEN ne da saglasnost na Nacrt Plana razvoja u dijelu koji se odnosi na TS 400/110/35 kV Brezna – II faza, ID IPI019, DV 400 kV Čevo–Brezna (vod II), ID IPI078, pravce Brezna–Pivska planina–Sarajevo / Brezna–Gacko, priključenje OIE i eventualne BESS kapacitete koji gravitiraju tom čvoru**, dok CGES ne dostavi javnosti kompletnu dokumentaciju kojom dokazuje da lokacija Brezna ispunjava uslove za izgradnju kritičnog regionalnog elektroenergetskog čvorišta u naseljenom agro-turističkom području u skladu sa domaćim i EU zakonima, EU standardima i NATO sigurnosnim protokolima.

Ako takva dokumentacija ne postoji, Plan mora biti izmijenjen tako da se za čvorište Brezna otvori postupak razmatranja alternativnih lokacija, uz ranu, smislenu i dokumentovanu konsultaciju lokalne zajednice, prije bilo kakvog daljeg regulatornog, investicionog, finansijskog ili međunarodnog predstavljanja Brezana kao tehnički riješene lokacije.

II. Direktan zahtjev prema CGES-u i REGAGEN-u

Zahtijevamo da CGES u izvještaju sa javne rasprave ove komentare prenese REGAGEN-u u punom obimu, bez svođenja na opštu formulaciju „protivljenje lokalne zajednice“.

Ovdje nije riječ o emotivnom protivljenju infrastrukturi, već o regulatorno relevantnim primjedbama koje se odnose na **lokacijsku održivost, sigurnost prenosnog sistema, kritičnu infrastrukturu, kumulativne rizike, javno učešće, alternative, dokumentovanu istoriju nestabilnosti postojeće TS Brezna i pravnu odgovornost za predvidive posljedice.**

Zahtjev: Da REGAGEN, prije odlučivanja o saglasnosti, od CGES-a zatraži precizan, potpun, javan i provjerljiv odgovor na svaku od niže navedenih tačaka, uključujući dostavljanje konkretne dokumentacije, naziva studija, datuma, autora, metodologije, zaključaka i linkova za javni uvid.

Opšta tvrdnja da su „sve procedure sprovedene“ ne može biti prihvaćena kao odgovor.

II. Precizan nalaz iz Nacrta: Brezna je planirani regionalni i međunarodni elektroenergetski hub, a ne lokalna TS

Nacrt Plana sam potvrđuje da se Brezna tretira kao čvor od sistemskog i regionalnog značaja. Posebno ukazujemo na sljedeće elemente:

- Nacrt u Tabeli 7-1 kao neophodnu investiciju navodi „Izgradnja TS 400/110/35 kV Brezna – II faza“, ID IPI019, označenu kao „Novi element“.
- U istoj tabeli Nacrt navodi „Izgradnja 400 kV DV Brezna–Pivska planina–Sarajevo sa TS 400/220 kV Pivska planina“, ID IPI061, takođe kao „Novi element“.
- U istoj tabeli Nacrt navodi „Izgradnja DV 400 kV Čevo–Brezna (vod II)“, ID IPI078, kao „Novi element“.
- Nacrt evidentira postojeći DV 110 kV Brezna–Kličevo dužine 32 km, čime potvrđuje da Brezna već sada nije izolovana tačka, već čvor u mreži.
- Nacrt za 2036. godinu navodi da je TS 400/110/35 kV Brezna među najvažnijim pojačanjima za priključenje OIE, sa ulaskom u pogon 2028. godine i priključenjem snage od oko 320 MW.
- Nacrt u tehno-ekonomskoj analizi za Brezna–Pivska planina–Sarajevo navodi da nova 400 kV interkonekcija Crne Gore i BiH treba da eliminiše zagušenja na granici sa BiH, uslovno i ka Srbiji zbog električne povezanosti sistema, da podrži otvoreni pristup većem tržištu električne energije u regionu i sa EU, kao i vezu sa budućom HE Kruševo i HE Piva.
- Nacrt razmatra i varijantu Brezna–Gacko, što dodatno potvrđuje da je Brezna projektovana kao početna/ključna tačka prekogranične 400 kV arhitekture, a ne kao lokalni objekat.

Ovi nalazi ruše svaki pokušaj minimizacije projekta.

U javnoj, regulatornoj i međunarodnoj komunikaciji TS Brezna se mora tretirati kao **kritično regionalno elektroenergetsko čvorište, sa svim posljedicama koje takva kvalifikacija nosi**

po standarde procjene rizika, izbora lokacije, javnih konsultacija, otpornosti infrastrukture i odgovornosti nadležnih subjekata.

IV. Pravni i regulatorni okvir koji CGES i REGAGEN ne mogu ignorisati

CGES na svojoj službenoj stranici „Regulativa“ sam objavljuje međunarodne propise, zakone, podzakonske akte i regulatorni okvir relevantan za svoj rad, uključujući Energy Community Treaty, Regulativu 714/2009, Direktivu 2009/72, Zakon o energetici, Zakon o prekograničnoj razmjeni električne energije, Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, Pravila za funkcionisanje prenosnog sistema električne energije, Pravila o minimumu kvaliteta isporuke i snabdijevanja i Pravila za izradu i praćenje realizacije planova razvoja i investicionih planova prenosnog sistema električne energije. Dakle, sam CGES priznaje da **planiranje mreže nije izolovana tehnička vježba, već postupanje u širem domaćem, regionalnom i evropskom regulatornom okviru.**

Relevantne obaveze su, najmanje, sljedeće:

- Zakon o energetici, član 4: sigurno, bezbjedno, pouzdano i kvalitetno snabdijevanje energijom je javni interes, koji se ostvaruje uz zaštitu životne sredine, usklađivanje sa evropskim energetske sektorom i poštovanje prava svojine.
- Zakon o energetici, član 5: energetske sektor mora funkcionisati tako da obezbijedi sigurnost snabdijevanja, pouzdanost i kvalitet usluga, transparentno i nediskriminatorno, uz integraciju u jedinstveno evropsko tržište energije.
- Zakon o energetici, član 36: REGAGEN daje saglasnost na plan razvoja prenosnog sistema i investicioni plan. To nije formalnost, već regulatorna odgovornost.
- Zakon o energetici, član 37: REGAGEN ima pravo da u postupku davanja saglasnosti naloži izmjene i dopune akata. Ako Plan ne sadrži dokaze o održivosti Brezna lokacije, REGAGEN mora upotrijebiti to ovlašćenje ili odbiti saglasnost u spornom dijelu.
- Zakon o energetici, član 38: REGAGEN vrši stručni nadzor nad energetske subjektima, uključujući kvalitet isporuke, uslove pristupa sistemima i primjenu pravila. Plan koji kreira predvidivu kritičnu tačku rizika nije pitanje izvan regulatorne kontrole.
- Zakon o energetici, član 86: CGES kao operator prenosnog sistema mora upravljati sistemom na principima objektivnosti, transparentnosti i nediskriminatornosti.
- Zakon o energetici, član 87 stav 1 tač. 1, 3, 4, 5, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 29, 30 i 31: CGES mora obezbijediti dugoročnu sposobnost sistema, pouzdanost, sigurnost, efikasnost, adekvatne kapacitete, tehničko-tehnološke uslove, koordinaciju sa susjednim sistemima, sigurnost rada EES-a, rješavanje preopterećenja, prekograničnu saradnju, učešće u ENTSO-E, konsultacije sa relevantnim zainteresovanim stranama i planiranje koje uzima u obzir sigurnost snabdijevanja i alternative razvoju sistema.
- Pravila za funkcionisanje prenosnog sistema, članovi 1, 2, 23–29, 31, 126 i 127: pravila uređuju tehničke uslove za sigurno funkcionisanje EES-a, interkonekciju, način planiranja razvoja, javno učešće, ciljeve planiranja, N-1 kriterijum i obavezu analiza sigurnosti u svim fazama planiranja.
- Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, članovi 2 i 3: planiranje i izgradnja moraju obezbijediti bezbjedne i zdrave životne i radne uslove, zaštitu od zemljotresa, klizišta i drugih nepogoda, stabilnost i trajnost objekata, zaštitu od tehničko-tehnoloških nesreća, integralni pristup, prostornu održivost, prilagođavanje klimatskim promjenama, zaštitu javnog i pojedinačnog interesa, smanjenje seizmičkog rizika i javnost u planiranju.

- Energy Community / adapted TEN-E Regulation (EU) 2022/869: PECE i regionalni projekti moraju doprinositi interkonekcijama, energetske sigurnosti, integraciji tržišta, održivosti, transparentnosti i javnom učešću; klimatska adaptacija zahtijeva climate vulnerability and risk assessment; javnost, uključujući građane koji žive u blizini projekta, mora biti obaviještena i konsultovana u ranoj fazi kada se zabrinutosti još mogu uzeti u obzir.
- EU Critical Entities Resilience Directive (EU) 2022/2557 i EU energetska sigurnosna politika: savremeni EU standard za kritičnu infrastrukturu zahtijeva procjene rizika, mjere otpornosti, integrisane risk/threat assessment-e, stress-test logiku i razmatranje prirodnih, klimatskih, tehničkih, hibridnih i prekograničnih rizika.
- NATO Article 3 resilience / civil preparedness i NATO energy security okvir: za državu članicu NATO, energetska infrastruktura mora biti planirana tako da podržava resilient energy supplies, kontinuitet osnovnih usluga, civilnu podršku vojnim operacijama i zaštitu kritične energetske infrastrukture od prirodnih, tehničkih, hibridnih i sabotažnih prijetnji.

Iz ovih propisa proizilazi jednostavan zaključak: **planiranje kritičnog regionalnog čvorišta na geološki spornoj, naseljenoj i ekonomski aktivnoj lokaciji bez sveobuhvatnih dokaza o sigurnosti nije zakonito regulatorno planiranje.**

To je kreiranje predvidivog rizika.

V. Argument „država je odredila lokaciju“ nije pravno ni tehnički prihvatljiv

CGES u dosadašnjoj komunikaciji pokušava odgovornost prebaciti na tvrdnju da je „država odredila lokaciju Brezna“. Taj argument je neprihvatljiv i mora biti izričito odbijen u postupku javne rasprave i davanja saglasnosti.

- Čak i ako je lokacija ranije unesena u neki planski dokument, to ne oslobađa CGES obaveze iz člana 87 Zakona o energetici da obezbijedi dugoročnu sposobnost, sigurnost, pouzdanost i razvoj prenosnog sistema uz poštovanje zaštite životne sredine i sigurnosti snabdijevanja.
- Čak i ako je lokacija ranije politički ili planski označena, to ne oslobađa REGAGEN obaveze iz članova 36 i 37 Zakona o energetici da prije saglasnosti provjeri potpunost, obrazloženost i regulatornu održivost Plana i da naloži izmjene i dopune ako Plan ne sadrži ključne dokaze.
- Čak i ako prostorno-planski dokument postoji, Zakon o planiranju prostora, član 3, zahtijeva integralni pristup, prostornu održivost, zaštitu javnog i pojedinačnog interesa, smanjenje seizmičkog rizika, klimatsku adaptaciju i javnost. Lokacija koja je nekada administrativno upisana ne može ostati trajno imuna na nove dokaze o naseljenosti, agro-turističkom razvoju, geološkim rizicima i neuspješnim sanacijama postojeće TS.
- **Zadatak CGES-a i REGAGEN-a nije da pasivno verifikuju rizičnu lokaciju, nego da zaštite domaću i međunarodnu energetske mrežu od predvidivih rizika: slijeganja, urušavanja, tehničkog otkaza, požara, ugrožavanja stanovništva i regionalnog energetskeg poremećaja.**

Ovaj Nacrt ne dostavlja **nijedan dokaz** da je takva provjera izvršena.

Bez tih dokaza, REGAGEN ne može zakonito dati saglasnost na Plan u dijelu TS 400/110/35 kV Brezna – II faza, ID IPI019, niti na funkcionalno povezane projekte IPI061, IPI078, OIE i eventualne BESS kapacitete koji gravitiraju Brezni.

VI. Plan ignoriše stvarni prostor: naseljeno mjesto, agro-turistička ekonomija, imovina i ljudska zajednica

Nacrt tretira Brezna kao mrežnu tačku. To je suštinski pogrešan baseline.

Brezna nije prazna tačka na karti, nego naseljeni, ekonomski aktivan prostor. **Brezna su porodice, žene, djeca, stari, mladi koji se vraćaju na selo i planiraju budućnost.**

- U regionu Brezna postoje **nekoliko stotina kuća, vikendica, stalno i povremeno nastanjenih domaćinstava, turistički objekti, dva etno-sela, poljoprivredna domaćinstva i objekti, lokalni putevi, izvori, imovina i investicije.**
- Brezna je aktivan agro-turistički region, čiji razvoj zavisi od prirodnog pejzaža, sigurnosti, mira, pristupačnosti, zdrave životne sredine i povjerenja gostiju/investitora.
- Plan **ne prikazuje** broj objekata, turističke kapacitete, etno-sela, poljoprivredne objekte, izvore, pristupne puteve, **rizik gubitka vrijednosti imovine, rizik de facto raseljavanja i gubitak održivog lokalnog razvoja.**
- Plan **ne sadrži socijalno-ekonomsku analizu** uticaja čvorišta Brezna na lokalnu ekonomiju, iako se za samu energetske infrastrukturu računa društveno-ekonomska dobit.

Nije prihvatljivo da se korist tržišta računa precizno, a uništenje lokalne ekonomije tretira kao nepostojeće.

Zahtjev: Da CGES prije bilo kakvog daljeg postupka dostavi mapu stvarnog stanja u krugu od najmanje 2 km i 5 km od lokacije TS 400/110/35 kV Brezna i trasa povezanih vodova, sa svim kućama, turističkim objektima, etno-selima, poljoprivrednim objektima, putevima, izvorima, objektima javnog značaja i planiranim vodovima.

Bez takve mape ne postoji vjerodostojan baseline.

VII. Geološki i geotehnički rizik: mala TS tone devet godina; tačkasti geolaborati su zamazivanje očiju

Ovo je **najdirektniji tehnički i bezbjednosni alarm u cijelom predmetu.**

Lokalna zajednica godinama svjedoči da postojeća mala TS Brezna tone, puca i propada.

CGES je najmanje pet puta tokom devet godina pokušavao sanaciju postojeće TS, uključujući sanacije/injektiranja, a teren se i dalje otvara, tone i propada.

Sama činjenica ponovljenih sanacija pokazuje da problem nije riješen.

Činjenica da je CGES 30. marta ove godine (2026.) potpisao sa izvođačem Ugovor o izradi Glavnog građevinskog projekta sanacije terena na lokaciji TS 110/35 kV Brezna, a potom 11.05.2026. ugovor sa drugim izvođačem za Reviziju Glavnog građevinskog projekta sanacije terena na lokaciji TS 110/35 kV Brezna, nedvosmisleno govori u prilog tvrdnji da problem,

uprkos više pokušaja sanacije, nije riješen.

Ovi ugovori o izradi i reviziji Glavnog građevinskog projekta sanacije terena na lokaciji TS 110/35 kV Brezna, a nakon višestrukih pokušaja sanacija u proteklih 9 godina, su **dokaz da je struktura zemljišta u cijelom regionu Brezna izuzetno složena i nestabilna i da ne ispunjava ni minimum uslova za gradnju međunarodne kritične energetske infrastrukture.**

Ako je postojeću malu TS potrebno sanirati najmanje pet puta tokom devet godina, a problem se vraća, onda nije riječ o incidentu, nego o **sistemskom geološkom/geotehničkom riziku.**

U takvim okolnostima izgradnja 400 kV čvorišta na istom području ne može se zasnivati na malim, tačkastim geolaboratima fokusiranim na parcelu gradnje. Takvi elaborati, ukoliko postoje, mogu biti samo formalni građevinski minimum za tačku objekta; oni **ne predstavljaju stvarnu procjenu rizika regiona Brezna.**

Lokalni stanovnici svjedoče u pisanoj formi, pod punom krivično pravnom i materijalnom odgovornošću da se decenijama, na ovom prostoru zemlja otvara na različitim lokacijama i obima od par metara do 50 metara prečnika i dubine. Ukazuju na pećine, tunele, podzemne šupljine, kraške strukture i urušavanja koja se otvaraju bez mogućnosti pouzdanog predviđanja vremena i lokacije.

Zato se ne smije analizirati samo „tačka gradnje“, nego kompletan region Brezna na kojem se planiraju kritični DV 400 kV i međunarodne interkonekcije Crne Gore sa BiH, Srbijom, Italijom i evropskim tržištem električne energije.

ZAHTJEV: CGES mora pod punom krivično-pravnom, materijalnom i profesionalnom odgovornošću objaviti kompletnu dokumentaciju o svim problemima postojeće TS Brezna: zapisnike, izvještaje, ugovore, naloge, fotografije, geodetska mjerenja, monitoring, rezultate sanacija, injektiranja, troškove, interne dopise, mišljenja stručnih lica i zaključke o uzrocima slijeganja i propadanja.

Ako CGES ne može dokumentovati da su uzroci trajno otklonjeni, onda je regulatorno neodrživo planirati TS 400/110/35 kV Brezna – II faza kao čvor regionalnog sistema.

U tom slučaju više nije pitanje da li će doći do propadanja, slijeganja, oštećenja, već kada, u kojoj mjeri i sa kakvim posljedicama.

- Zahtijeva se nezavisna, sveobuhvatna geološka, geotehnička, hidrogeološka i seizmička studija za kompletan region Brezna, uključujući postojeću TS, planiranu TS 400/110/35 kV, trase vodova 400 kV/110 kV, pristupne puteve, BESS/OIE lokacije i zone potencijalnih urušavanja.
- Studiju ne smije raditi niti kontrolisati samo projektant/investitor. Mora biti nezavisna, javno objavljena, sa metodologijom, terenskim istraživanjima, bušotinama, geofizičkim ispitivanjima, hidrogeološkim modelom i jasnim zaključkom da li je region uopšte prihvatljiv za kritičnu infrastrukturu.
- Mora se dostaviti analiza zašto najmanje pet sanacija postojeće TS nijesu trajno riješile problem i zašto bi veći, složeniji i kritičniji 400 kV objekat bio siguran.

VIII. Kumulativni rizik: nije jedna trafostanica, nego čitav infrastrukturni sklop

Plan ne može posmatrati Brezna kao izolovani objekat. Stvarni rizik je kumulativan i obuhvata najmanje:

- TS 400/110/35 kV Brezna – II faza, ID IPI019;
- postojeću TS Brezna 110/35 kV;
- postojeći DV 110 kV Brezna–Kličevo;
- postojeće i planirane veze preko Čeva;
- DV 400 kV Čevo–Brezna (vod II), ID IPI078;
- DV 400 kV Brezna–Pivska planina–Sarajevo sa TS 400/220 kV Pivska planina, ID IPI061;
- mogući pravac Brezna–Gacko;
- buduću HE Kruševo i vezu sa HE Piva;
- OIE kapacitete koji gravitiraju Brezna čvoru;
- eventualne BESS kapacitete i skladištenje energije;
- pristupne puteve, gradilišta, eksproprijaciju, servitute i fizičko zauzimanje prostora;
- uticaj na naselje, turizam, poljoprivredu, imovinu, zdravlje, bezbjednost, požar i evakuaciju.

Pravila za funkcionisanje prenosnog sistema zahtijevaju planiranje koje obezbjeđuje pouzdan i siguran rad prenosnog sistema, sagledavanje potreba i uslova budućeg rada, N-1 kriterijum, analize sigurnosti i koordinaciju sa susjednim sistemima. Međutim, Nacrt ne sadrži kumulativnu procjenu Brezna čvora kao realnog sistema projekata. To je ozbiljan metodološki propust.

Zahtijevamo izradu kumulativne procjene koja obuhvata tehničke, geološke, socijalne, ekonomske, ekološke, požarne, bezbjednosne i prekogranične posljedice cijelog Brezna sklopa. Ta procjena mora biti javna i mora prethoditi bilo kakvoj saglasnosti REGAGEN-a.

IX. BESS ne može biti tretiran kao neutralna mrežna korist

Nacrt navodi da su prema NEKP-u predviđena četiri baterijska postrojenja po 60 MW/60 MWh, da je sistem Crne Gore modelovan sa 240 MWh BESS-a, da četvrta baterija nije uvažena jer joj se ne zna tačna lokacija, i zatim tvrdi da baterijska postrojenja „mogu samo doprinijeti rasterećenju prenosne mreže i nemaju negativan doprinos za sistem“. Ova tvrdnja je neprihvatljiva ako se BESS posmatra samo iz ugla tokova snaga.

BESS može imati mrežnu funkciju, ali istovremeno otvara posebne požarne, hemijske, prostorne, pristupne, evakuacione, bezbjednosne i ekološke rizike. Ti rizici su posebno ozbiljni ako se BESS planira ili funkcionalno vezuje za čvorište u naseljenom agro-turističkom području, blizu šuma, kuća, turističkih objekata, lokalnih puteva i kritične 400 kV infrastrukture.

- CGES mora navesti da li je bilo koja BESS lokacija razmatrana, planirana ili funkcionalno vezana za Brezna čvor.
- CGES mora objaviti sve informacije o „ostalim lokacijama koje su još u fazi analize“ u dijelu koji može uticati na region Brezna.
- CGES mora objaviti da li su postojali upiti, komunikacija, memorandum, preliminarni dogovori ili interesovanja investitora za BESS u blizini Brezana.
- CGES mora dostaviti požarnu, hemijsku, ekološku, bezbjednosnu i evakuacionu procjenu za BESS + TS Brezna + OIE + 400 kV vodove.
- Ukoliko takve procjene ne postoje, tvrdnja da BESS „nema negativan doprinos za sistem“

mora se ukloniti ili kvalifikovati kao isključivo mrežno-tehnička tvrdnja koja ne obuhvata rizike po prostor i stanovništvo.

X. Lokalna zajednica nikada nije obaviještena niti konsultovana

Ovo mora biti zapisano bez ublažavanja: lokalna zajednica nikada nije obaviještena niti konsultovana o stvarnom obimu projekta Brezna kao 400 kV čvorišta, niti o Brezna-zavisnim projektima, interkonekcijama, OIE priključcima, BESS rizicima, kumulativnim efektima i alternativnim lokacijama.

Konsultacija nakon što je lokacija već faktički zaključana nije konsultacija. To je pokušaj formalnog pokrivanja već donesene odluke. Energy Community/TEN-E standard zahtijeva da građani koji žive u blizini projekta budu informisani i konsultovani u ranoj fazi, inkluzivno, otvoreno i transparentno, kada se zabrinutosti javnosti još mogu uzeti u obzir. Zakon o energetici, član 87 stav 1 tačka 29, takođe predviđa dostavljanje Plana nakon konsultacija sa svim relevantnim zainteresovanim stranama.

- CGES mora dostaviti datume, mjesta, pozive, zapisnike, prezentacije, liste prisutnih i odgovore na komentare za svaku navodnu konsultaciju sa lokalnom zajednicom Brezana.
- CGES mora dokazati da je lokalna zajednica prije fiksiranja lokacije bila obaviještena o stvarnom obimu: TS 400/110/35 kV, 400 kV vodovi, OIE, BESS, interkonekcije i prekogranične posljedice.
- CGES mora dokazati da su primjedbe lokalne zajednice razmatrane prije izbora lokacije, a ne nakon što je lokacija predstavljena kao završena stvar.
- Ako takvih dokaza nema, CGES mora u izvještaju sa javne rasprave jasno navesti: rana i smisljena konsultacija lokalne zajednice nije sprovedena.

XI. Materijalno netačno predstavljanje stvarnog stanja, zastrašivanje lokalne zajednice i gušenje javnog interesa

Ranije projektne i komunikacione materijale u vezi sa Breznima obilježava materijalno netačno i nepotpuno predstavljanje stvarnog baseline stanja: naselje, kuće, turistički objekti, dva etno-sela, poljoprivredna domaćinstva i aktivna lokalna ekonomija tretirani su kao da ne postoje ili kao da nijesu relevantni. Takav baseline nije greška od sekundarnog značaja; on direktno utiče na EBRD finansiranje, regulatornu procjenu, međunarodnu percepciju projekta, opseg rizika i prava lokalne zajednice.

Prema dokazima koje je lokalna zajednica dostavila i javno objavila, projektna dokumentacija korišćena za međunarodno finansiranje sadrži materijalno neistinite navode o stvarnom stanju Brezana. Lokalna zajednica je te navode kvalifikovala kao falsifikovanje i o tome obavijestila domaće i međunarodne adrese. Nakon toga, CGES je javnim saopštenjem lokalnu zajednicu optužio da „radi protiv države“ i zaprijetio tužbama zajednici i medijima koji objavljuju informacije od javnog značaja.

Takvo postupanje je neprihvatljivo. Ono predstavlja zastrašivanje lokalne zajednice, crtanje mete cijelom naselju, pritisak na javno učešće i pokušaj odvratanja medija od objavljivanja pitanja od javnog interesa. U kontekstu javne rasprave o kritičnoj infrastrukturi, takvo ponašanje dodatno povećava obavezu REGAGEN-a da ne prihvati opšte tvrdnje CGES-a, već da zahtijeva dokaznu dokumentaciju, punu transparentnost i javno obrazloženje svakog spornog elementa.

Svako regulatorno prećutkivanje ili relativizovanje ovakvog postupanja biće tretirano kao dodatni indikator institucionalnog nepostupanja, ne samo kao komunikacioni propust CGES-a.

XII. Alternativne lokacije: ne postoji dozvoljen redosljed „prvo zaključaj lokaciju, pa naknadno pravdaj“

Lokalna zajednica ne osporava pravo države da razvija prenosnu mrežu. Osparava se izbor lokacije u naseljenom, agro-turističkom i geološki rizičnom području bez dokaza da su razmatrane alternativne lokacije.

Za kritično regionalno elektroenergetsko čvorište redosljed mora biti: prvo nezavisna procjena lokacijske održivosti, zatim razmatranje alternativa, zatim rana konsultacija lokalne zajednice, zatim tek planiranje i regulatorno odobravanje. U Breznima je taj redosljed izvrnut: lokacija se tretira kao zaključana, a javnost se naknadno pokušava suočiti sa već donesenom odlukom.

- CGES mora dostaviti listu svih razmatranih alternativnih lokacija za TS 400/110/35 kV Brezna i povezane 400 kV pravce.
- CGES mora dostaviti kriterijume izbora lokacije i razloge odbijanja svake alternative.
- CGES mora dostaviti poređenje Brezne sa alternativama po geologiji, hidrogeologiji, seizmici, udaljenosti od kuća, udaljenosti od turističkih objekata, požarnom riziku, pristupu hitnih službi, zaštiti imovine, troškovima, dužini vodova, pravnim rizicima, socijalnom uticaju, sigurnosti sistema i otpornosti kritične infrastrukture.
- CGES mora dokazati da je lokalna zajednica imala priliku da komentariše alternative prije nego što je lokacija Brezna predstavljena kao riješena.

Ako alternativne lokacije nijesu analizirane, Plan mora biti izmijenjen i Brezna-zavisni projekti moraju biti izdvojeni/uslovljeni dok se taj postupak ne sprovede.

XIII. Kritična infrastruktura i resilience: Plan kreira ranjivost, ne otpornost

EU i NATO okvir polaze od toga da su energetske mreže, čvorišta i interkonekcije vitalne za društvo, ekonomiju, sigurnost snabdijevanja i, u NATO kontekstu, civilnu podršku vojnim operacijama. Evropska komisija ukazuje da su energetske mreže i elektrane vitalne za društvo i ekonomiju, ali sve izloženije rizicima koji mogu poremetiti snabdijevanje više država istovremeno, uključujući klimatske, hibridne i cyber/tehničke prijetnje. NATO naglašava da poremećaj energetskeg snabdijevanja može uticati na društva država članica i partnerskih zemalja i na vojne operacije, te da je zaštita kritične energetske infrastrukture dio otpornosti.

U tom kontekstu, Brezna se ne može međunarodno predstavljati kao strateški čvor, a lokalno tretirati kao obična tehnička tačka. Što je Brezna važnija za interkonekcije, OIE, tržište i tranzit, to je veći standard provjere njene lokacije.

Plan mora, a ne čini to, pokazati najmanje:

- procjenu otpornosti Brezna čvora na prirodne rizike: kraško tlo, ponore, slijeganje, urušavanje, klizišta, seizmiku, ekstremne vremenske događaje i klimatske promjene;
- procjenu fizičke zaštite, pristupa, sabotaze, incidentnih scenarija i posljedica otkaza čvora;
- procjenu požara, uključujući kombinaciju TS + BESS + šuma + pristupne puteve + turističke objekte;
- procjenu evakuacije i zaštite stanovništva;
- procjenu prekograničnih posljedica otkaza čvora po BiH, Srbiju, Italiju, ENTSO-E / regionalne tokove i evropsko tržište;
- procjenu ekonomskih i društvenih posljedica po lokalnu zajednicu, uključujući devalvaciju imovine, gubitak turističkog prihoda, gubitak poljoprivrednih funkcija i de facto prisilno raseljavanje.

Bez toga Plan ne gradi resilience. Plan kreira kritičnu tačku sa predvidivim posljedicama.

XIV. Konkretni zahtjevi za dokumentaciju koju CGES mora dostaviti javnosti i

REGAGEN-u Zahtijevamo da CGES, prije dostavljanja Plana REGAGEN-u na saglasnost ili najkasnije uz izvještaj sa javne rasprave, javno objavi i dostavi sljedeće:

1. sve geološke, geotehničke, hidrogeološke, geofizičke i seizmičke studije za kompletan region Brezna, ne samo za tačku gradnje TS;
2. sve elaborate i studije koje dokazuju da lokacija Brezna ispunjava uslove za TS 400/110/35 kV i za 400 kV čvorište regionalnog značaja;
3. sve dokumente o problemima postojeće TS Brezna: slijeganja, pukotine, pomjeranja, sanacije, injektiranja, monitoring, ugovori, nalozi, zapisnici, fotografije, izvještaji i zaključci;
4. sve dokaze da je najmanje pet sanacija postojeće TS bilo uspješno ili, ako nije, razloge zašto se uprkos tome planira veći 400 kV čvor;
5. sve analize alternativnih lokacija i kriterijume izbora lokacije Brezna;
6. sve CBA, N-1, dinamičke, tržišne, tehno-ekonomske, kratkospojne i stabilnosne modele koji se odnose na Brezna-zavisne projekte;
7. sve studije priključenja, ulazne podatke investitora i listu OIE projekata koji gravitiraju Brezna čvoru, uključujući podatke iz Aneksa 11.4 Nacrta;
8. sve podatke o BESS lokacijama koje su razmatrane ili funkcionalno povezane sa Breznima;
9. kumulativnu procjenu TS Brezna + DV 400/110 kV + OIE + BESS + HE Kruševo + interkonekcije + naselje;
10. procjenu kritične infrastrukture / resilience assessment, uključujući climate vulnerability and risk assessment, fizičku zaštitu, požar, evakuaciju, incidentne scenarije, sabotažu i prekogranične posljedice;
11. dokaze o ranoj, stvarnoj i smislenoj konsultaciji lokalne zajednice;
12. sve dokumente iz komunikacije sa EBRD, WBIF, Terna, ENTSO-E, Energy Community, susjednim operatorima i državnim organima koji se odnose na Brezna kao čvor ili na povezane projekte;
13. jasno potpisanu izjavu odgovornog lica CGES-a da je sva dostavljena dokumentacija potpuna i da ne postoje drugi dokumenti relevantni za ocjenu lokacijske održivosti Brezna čvora.

XV. Obavezan format odgovora CGES-a i REGAGEN-a

Da bi se spriječilo izbjegavanje odgovora opštim formulacijama, zahtijevamo da CGES za svaku tačku iz ovih komentara dostavi odgovor u sljedećem formatu:

- Da li dokument postoji? DA/NE.
- Ako postoji: tačan naziv, datum, autor, naručilac, metodologija, obuhvat, zaključak, link za javni uvid.
- Ako ne postoji: izričito navesti da ne postoji i objasniti zašto je Plan ipak tretirao Brezna kao tehnički riješenu lokaciju.
- Ako je dokument poslovna tajna: navesti pravni osnov, ali dostaviti javnu verziju bez komercijalno osjetljivih podataka, jer se radi o javnom interesu, sigurnosti stanovništva

- Ako se CGES poziva na prostorno-planski dokument: dostaviti dokument i dokaz da su u njemu obrađeni geološki rizici, naseljenost, agro-turizam, alternative i javna konsultacija.

Zahtijevamo da REGAGEN ne prihvati zbirni odgovor tipa „komentar se ne prihvata“, „lokacija je planski predviđena“, „sve je urađeno u skladu sa zakonom“ ili „biće obrađeno u narednim fazama“. Takvi odgovori ne rješavaju centralno pitanje: da li je Brezna lokacija dokazana kao sigurna i održiva za kritično regionalno elektroenergetsko čvorište.

XVI. Posljedice i odgovornost

Ovim komentarima CGES, REGAGEN i nadležni organi dobijaju jasno, dokumentovano i pravovremeno upozorenje. Ako se, uprkos ovim upozorenjima, omogući izgradnja čvorišta Brezna bez traženih analiza i dokaza, kada nastupe posljedice na koje lokalna zajednica sada upozorava, odgovornost neće moći biti prebačena na „nepredviđene okolnosti“. Rizici su predvidivi, poznati i sada formalno uneseni u zapis javne rasprave.

U slučaju oštećenja infrastrukture, slijeganja, urušavanja, požara, kvara, prekida rada, gubitka imovine, ugrožavanja stanovništva, uništenja lokalne ekonomije ili regionalnog energetskog poremećaja, direktnu institucionalnu, profesionalnu, regulatornu i individualnu odgovornost snosiće oni koji su, uprkos dostupnim upozorenjima i zahtjevima za dokazima, odobrili ili omogućili nastavak Plana bez provjere.

Ovi komentari biće, zajedno sa pratećim dopisom i dokazima, dostavljeni relevantnim domaćim i međunarodnim adresama, uključujući REGAGEN, Vladu Crne Gore, EBRD/IPAM, Terna S.p.A., Ambasadu Italije, Energy Community Secretariat, Regional Cooperation Council, relevantne EU i NATO/critical infrastructure adrese, kao dokaz da su nadležni subjekti bili upozoreni prije donošenja odluke.

XVII. Zaključni zahtjev

ZAHITJEV: REGAGEN ne smije dati saglasnost na Nacrt Ažuriranog plana razvoja prenosnog sistema električne energije Crne Gore za period 2027–2036 u dijelu koji se odnosi na TS 400/110/35 kV Brezna – II faza, ID IPI019, DV 400 kV Čevo–Brezna (vod II), ID IPI078, DV 400 kV Brezna–Pivska planina–Sarajevo sa TS 400/220 kV Pivska planina, ID IPI061, pravac Brezna–Gacko, OIE priključke i eventualne BESS kapacitete koji gravitiraju Brezni, dok CGES ne dostavi kompletnu dokumentaciju kojom dokazuje lokacijsku, geološku, geotehničku, klimatsku, bezbjednosnu, ekološku, socijalnu, ekonomsku i kritično-infrastrukturnu održivost Brezna čvora.

Ako takva dokumentacija ne postoji, Plan mora biti izmijenjen tako da se Brezna-zavisni projekti izdvoje ili uslove otvaranjem postupka razmatranja alternativnih lokacija, uz nezavisne regionalne analize i ranu, smislenu i dokumentovanu konsultaciju lokalne zajednice.

Korišćeni izvori i regulatorni okvir

- Nacrt Ažuriranog plana razvoja prenosnog sistema električne energije Crne Gore za period 2027–2036, CGES, 28.04.2026.
- Zakon o energetici („Službeni list CG“, br. 28/2025 i 3/2026), naročito čl. 4, 5, 36, 37, 38, 86 i 87.

- Pravila za funkcionisanje prenosnog sistema električne energije, CGES/REGAGEN, naročito čl. 1, 2, 23–29, 31, 126 i 127.
- Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata („Službeni list CG“, br. 64/2017, 44/2018, 63/2018, 11/2019 i 82/2020), naročito čl. 2, 3, 5, 33, 123–125.
- CGES, stranica „Regulativa“: međunarodni propisi, zakoni, podzakonski akti, regulatorni okvir i interna akta.
- Energy Community, Regulation (EU) 2022/869, incorporated and adapted by Ministerial Council Decision 2023/02/MC-EnC, naročito čl. 1, 2(19), 3, 4, 16, 18, 21, 23 i Annex VI.
- European Commission materials on critical energy infrastructure, cybersecurity and resilience; Directive (EU) 2022/2557 on the resilience of critical entities; Regulation (EU) 2019/941 on risk-preparedness in the electricity sector.
- NATO materials on Energy Security and Resilience, Civil Preparedness and Article 3, including resilient energy supplies and protection of critical energy infrastructure.

Odgovor CGES-a:

Uvažavajući pravo zainteresovane javnosti da iznese primjedbe, sugestije i zabrinutosti, CGES ukazuje da dostavljeni komentari u najvećem dijelu ne osporavaju metodologiju izrade Nacrta Plana razvoja, rezultate mrežnih i tržišnih analiza, tehničke kriterijume planiranja, niti potrebu razvoja prenosnog sistema, već se dominantno odnose na pitanja izbora lokacije, prostornog planiranja, procjene uticaja na životnu sredinu, geološke i geotehničke podobnosti lokacije, javnih konsultacija u ranijim fazama, alternativnih lokacija, eksproprijacije, socijalnih uticaja i drugih pitanja koja se rješavaju kroz posebne zakonom propisane postupke.

Nacrt Plana razvoja prenosnog sistema električne energije za period 2027–2036. godine nije akt kojim se određuje lokacija energetskog objekta, niti akt kojim se izdaje dozvola za građenje ili sprovodi procjena uticaja na životnu sredinu. Plan razvoja je sektorski planski dokument kojim operator prenosnog sistema, u skladu sa Zakonom o energetici i pravilima regulatora, sagledava potrebe razvoja prenosne mreže radi obezbjeđenja dugoročne sigurnosti rada elektroenergetskog sistema, pouzdanosti snabdijevanja, razvoja interkonekcija, povećanja prenosnih kapaciteta i integracije obnovljivih izvora energije.

TS 400/110 kV Brezna ima izuzetan značaj za razvoj prenosnog sistema Crne Gore. Projekat predstavlja nadogradnju postojeće TS 110/35 kV Brezna na naponski nivo 400/110 kV i dio je šireg koncepta jačanja prenosne mreže i povezivanja Crne Gore sa regionalnim i evropskim elektroenergetskim tržištem. Njegovom realizacijom stvaraju se uslovi za sigurniji rad sistema, smanjenje tehničkih gubitaka, prihvatanje značajnih kapaciteta iz obnovljivih izvora energije, efikasnije korišćenje postojeće i planirane prenosne infrastrukture i povećanje sigurnosti snabdijevanja. Samim tim, predmetni projekat nije posmatran izolovano, već kao sastavni dio razvojne arhitekture prenosnog sistema Crne Gore.

Posebno se ukazuje da predmetni projekat nije nov niti iznenadno uveden u plansku dokumentaciju. Lokacija i projekat su prepoznati kroz relevantna prostorno-planska i strateška dokumenta u dužem vremenskom periodu, tačnije 15 godina od Detaljnog prostornog plana za koridor dalekovoda 400kV Lastva- Pljevlja i Prostorno-urbanističkog plana opštine Plužine zaključno sa nedavno

usvojenim Prostornim planom Crne Gore. U tom smislu, Plan razvoja ne „zaključava“ novu lokaciju, niti prvi put uvodi predmetni projekat u javni prostor, već ga tretira kao razvojni projekat koji proizilazi iz ranije usvojenih strateških i planskih dokumenata, kao i iz potreba razvoja prenosnog sistema. Razvoj prenosne mreže baziran na usvojenim prostornim planovima u proteklih 15 godina doveo je do situacije da je mreža već izgrađena kako bi se predmetna trafostanica lako uklopila u postojeće stanje. Naime, već izgrađena 400 i 110 kV omogućava da se predmetna trafostanica izgradi i priključi bez izgradnje ijednog novog stuba jer je DV 400 kV Lastva-Pljevlja izgrađen tako da provodnici dalekovoda prelaze preko lokacije budućeg 400 kV postrojenja, pa bi svako izmještanje trafostanice značilo da je potrebno promeniti trasu dalekovoda 400 kV što bi imalo negativne efekte na životnu sredinu i društvo.

Navodi podnosioca da se Planom „normalizuje“ ili „verifikuje“ kritična tačka rizika nijesu osnovani. Plan razvoja ne zamjenjuje tehničku dokumentaciju, geološke i geotehničke elaborate, procjenu uticaja na životnu sredinu, postupke izdavanja uslova, saglasnosti i dozvola, niti druge postupke koji prethode realizaciji konkretnog infrastrukturnog projekta. Sva pitanja koja se odnose na tehničku izvodljivost, stabilnost tla, mjere fundiranja, zaštitu životne sredine, zaštitu od požara, bezbjednost objekta, pristupne puteve, zaštitu zdravlja ljudi, imovinsko-pravne odnose i druge aspekte realizacije projekta predmet su posebnih procedura i dokumentacije u narednim fazama pripreme i realizacije projekta.

U odnosu na navode o geološkim i geotehničkim rizicima, CGES ukazuje da isti nijesu zanemareni. Naprotiv, pitanja geotehničke stabilnosti lokacije su prepoznata i obrađuju se kroz odgovarajuća stručna ispitivanja i projektnu dokumentaciju. Postojeća TS Brezna je u pogonu, a problemi koji su se javljali u prethodnom periodu predmet su stručnog tretmana i sanacionih mjera. Za novi dio postrojenja izrađuju se i izrađivače se posebni elaborati i projekti od strane ovlašćenih i licenciranih stručnih lica, sa mjerama koje su primjerene karakteristikama terena i tipu objekta. Činjenica da određeni teren zahtijeva posebne geotehničke mjere ne znači da je lokacija neprihvatljiva, već da se projektovanje i izvođenje moraju prilagoditi stvarnim uslovima terena, što je redovna praksa kod infrastrukturnih objekata ove vrste.

U odnosu na navode o zdravlju ljudi, elektromagnetnom zračenju i uticaju na životnu sredinu, CGES ukazuje da se savremene trafostanice projektuju i grade u skladu sa važećim tehničkim standardima, propisima zaštite životne sredine i mjerama zaštite zdravlja ljudi. Za projekat TS Brezna planirana je GIS tehnologija, odnosno gasom izolovano postrojenje smješteno u objektu, čime se dodatno umanjuju vizuelni, prostorni i drugi uticaji u odnosu na klasična otvorena postrojenja. Procjena uticaja na životnu sredinu u skladu sa domaćim zakonodavstvom sprovodiće se u fazi i na način propisan važećim propisima, nakon izrade odgovarajuće projektne dokumentacije i prije početka radova, ukoliko je takav postupak propisan.

U odnosu na zahtjev da se iz Plana izdvoje ili uslove projekti TS Brezna, DV Čevo–Brezna, DV Brezna–Pivska planina–Sarajevo, mogući pravci prema regionu, OIE i eventualni BESS kapaciteti, CGES ukazuje da bi takvo postupanje bilo suprotno osnovnoj svrsi Plana razvoja. Plan mora cjelovito sagledati potrebe sistema, uključujući postojeće i planirane elemente mreže, razvoj proizvodnih kapaciteta, interkonekcije i dugoročnu sigurnost snabdijevanja. Izdvajanje sistemski važnih projekata iz Plana, bez tehničkog osnova u analizama sigurnosti rada sistema, značilo bi umanjeno planske konzistentnosti i moglo bi negativno uticati na sposobnost sistema da prihvati nove korisnike,

integriše OIE i obezbijedi pouzdan rad mreže.

U odnosu na navode o kumulativnim uticajima, CGES ističe da Plan razvoja upravo predstavlja dokument kojim se projekti posmatraju sistemski, a ne izolovano. Mrežne, tržišne, N-1, stabilnosne, kratkospojne i druge tehničke analize izrađuju se na nivou elektroenergetskog sistema, sa ciljem da se sagleda uticaj planiranih objekata na sigurnost i pouzdanost rada mreže. Međutim, kumulativne procjene uticaja na prostor, životnu sredinu, lokalnu zajednicu i druge vanmrežne aspekte nijesu predmet Plana razvoja kao regulatornog dokumenta operatora prenosnog sistema, već se razmatraju u postupcima prostornog planiranja, procjene uticaja na životnu sredinu i izrade tehničke dokumentacije.

U odnosu na navode o javnom učešću, CGES ukazuje da je predmetni Nacrt Plana razvoja stavljen na javnu raspravu u skladu sa važećim pravilima, te da su svi zainteresovani subjekti imali mogućnost da dostave komentare, primjedbe i sugestije. Pored toga, CGES je na svojoj internet stranici javno objavio posebnu sekciju „Pitanja i odgovori o projektu trafostanice Brezna (400/110 kV)“, kroz koju su transparentno obrađena ključna pitanja od interesa za javnost: šta je projekat i zašto se realizuje, da li je dio šireg energetskog plana, koji je planski i regulatorni osnov, da li postoje rizici po zdravlje, kakav je uticaj na životnu sredinu, kakve koristi projekat donosi građanima i privredi, zašto je izabrana predmetna lokacija, da li je javnost bila uključena i kako CGES odgovara na zabrinutosti koje se pojavljuju u javnosti. Time je CGES pokazao otvorenost, transparentnost i spremnost da javnosti pruži dodatna pojašnjenja o projektu.

U odnosu na zahtjeve za dostavljanje obimne dokumentacije, uključujući geološke, geotehničke, hidrogeološke, seizmičke, bezbjednosne, ekološke, socijalne, finansijske, međunarodne i druge dokumente, CGES ukazuje da postupak javne rasprave o Planu razvoja nije postupak slobodnog pristupa informacijama, niti postupak odobravanja tehničke dokumentacije pojedinačnog projekta. Dokumentacija koja je relevantna za određene faze realizacije projekta biće predmet razmatranja u okviru nadležnih postupaka i pred nadležnim institucijama, u skladu sa zakonom. To ne može biti osnov za obustavljanje ili brisanje projekta iz Plana razvoja.

U odnosu na pozivanje podnosioca na EU, Energy Community i NATO standarde otpornosti kritične infrastrukture, CGES ukazuje da su sigurnost rada sistema, regionalna povezanost, otpornost i pouzdanost upravo razlozi zbog kojih se projekti jačanja prenosne mreže planiraju. Razvoj 400 kV mreže, jačanje interkonekcija i stvaranje uslova za integraciju obnovljivih izvora energije predstavljaju standardne elemente savremenog planiranja elektroenergetskih sistema. Kvalifikacija projekta kao značajnog za sistem ne može biti razlog za njegovo izuzimanje iz Plana, već naprotiv potvrđuje potrebu da bude obuhvaćen planskim dokumentom.

CGES ne prihvata kvalifikacije da Plan razvoja predstavlja „stvaranje kritične tačke ranjivosti“, „de facto raseljavanje“, „uništenje lokalne ekonomije“ ili „predvidivi regionalni energetski poremećaj“. Takve tvrdnje nijesu potkrijepljene relevantnim tehničkim analizama koje bi osporile nalaze iz Nacrta Plana razvoja. Plan razvoja je izrađen na osnovu propisane metodologije, raspoloživih podataka, mrežnih i tržišnih analiza, potreba korisnika sistema i obaveze CGES-a da obezbijedi dugoročnu sposobnost prenosnog sistema da zadovolji potrebe za prenosom električne energije.

CGES ostaje otvoren za dijalog sa lokalnom zajednicom i zainteresovanom javnošću, ali istovremeno ukazuje da se razvoj prenosnog sistema mora planirati stručno, sistemski i u skladu sa zakonom. Dostavljeni komentari će biti evidentirani u izvještaju o sprovedenoj javnoj raspravi, ali ne

predstavljaju osnov za izmjenu Nacrta Plana razvoja u dijelu koji se odnosi na TS 400/110 kV Brezna i funkcionalno povezane projekte.

Zaključno, CGES smatra da su predmetni projekti opravdano uključeni u Nacrt Plana razvoja, da je njihov značaj za sigurnost rada sistema, integraciju OIE, smanjenje tehničkih gubitaka i regionalno povezivanje jasno obrazloženo, te da pitanja koja se odnose na konkretnu realizaciju, tehničke mjere, uticaje na prostor i životnu sredinu, kao i eventualne posebne mjere zaštite, treba rješavati u odgovarajućim fazama i postupcima propisanim važećim zakonodavstvom.

Komentar se ne prihvata.

Podnosilac: Natalija Radonjić – Sistem-mne d.o.o

1. Za vjetroelektranu Sinjejevina I ispravna snaga je 136 MW (u planu razvoja je navedeno 118.8 MW), ulazak u pogon planiran je do 2030. godunu (u planu razvoja je navedeno do 2036. godine)
2. Za vjetroelektranu Sinjejevina II ispravna snaga je 352 MW (u planu razvoja je navedeno 290.4 MW), ulazak u pogon planiran je do 2030. godunu (u planu razvoja je navedeno do 2036. godine)
3. Za vjetroelektranu Korita ispravna snaga je 88 MW (u planu razvoja je navedeno 72.6 MW), ulazak u pogon planiran je do 2030. godunu (u planu razvoja je navedeno do 2036. godine)
4. Za solarnu elektranu Permonte 100 MW ulazak u pogon planiran je do 2030. godunu (u planu razvoja je navedeno do 2036. godine). Potrebno je planom razvoja predvidjeti povećanje snage ove elektrane za 20 MW (faza 2). Za fazu 2 su dobijeni UT uslovi.

Odgovor CGES-a:

Plan razvoja prenosnog sistema električne energije za period 2027–2036. godine predstavlja složen planski dokument čijoj izradi prethodi višemjesečni proces prikupljanja podataka, usaglašavanja sa korisnicima sistema, izrade mrežnih i tržišnih analiza, modelovanja scenarija razvoja proizvodnje i potrošnje, kao i procjene uticaja planiranih objekata na sigurnost i pouzdanost rada elektroenergetskog sistema.

S obzirom na obim i kompleksnost procesa, izrada Plana razvoja zasniva se na podacima koji su bili raspoloživi i verifikovani u trenutku definisanja ulaznih pretpostavki za analize. U konkretnom slučaju, ulazni podaci korišćeni za potrebe izrade Nacrta Plana razvoja predstavljaju presjek stanja kojim je CGES raspolagao zaključno sa krajem 2025. godine, odnosno u trenutku kada su zaključene baze podataka i započet proces izrade mrežnih i tržišnih modela na kojima se zasniva Plan razvoja.

Podaci o instalisanim snagama i planiranim rokovima realizacije predmetnih projekata preuzeti su iz zvanične komunikacije sa investitorima, zahtjeva za priključenje, studija priključenja i ostale dokumentacije kojom je CGES raspolagao u trenutku definisanja planskih pretpostavki. Navedeni podaci predstavljali su validnu osnovu za izradu analiza i modela sadržanih u Nacrtu Plana razvoja. CGES konstatuje da se dostavljeni komentari odnose na izmjene projektnih parametara i dinamike realizacije koje su inicirane ili dostavljene nakon perioda koji je korišćen kao referentni presjek za

izradu Plana razvoja. Naknadne izmjene projektnih karakteristika, rokova realizacije ili planirane instalisane snage pojedinačnih proizvodnih objekata nijesu mogle biti uključene u predmetni planski ciklus bez ponovnog sprovođenja odgovarajućih analiza i revizije cjelokupnih planskih pretpostavki na kojima se zasniva dokument.

Takođe, Plan razvoja ne predstavlja obavezujući dokument za investitore u pogledu konačne instalisane snage ili datuma puštanja u rad pojedinačnih elektrana, već planski dokument operatora prenosnog sistema kojim se sagledavaju očekivani pravci razvoja mreže na osnovu podataka raspoloživih u trenutku njegove izrade.

CGES će, kao i do sada, u narednim ciklusima planiranja i redovnim ažuriranjima planske dokumentacije uzimati u obzir nove informacije, izmijenjene projektne parametre i ažurirane podatke dostavljene od strane investitora, u mjeri u kojoj budu potvrđeni kroz odgovarajuću dokumentaciju i zvaničnu komunikaciju.

Iz navedenih razloga, dostavljeni komentari ne predstavljaju osnov za izmjenu Nacrta Plana razvoja.

Komentar se ne prihvata.

Podnosilac: Bošnjački demokratski pokret

U Nacrt je navedeno: „Dinamika izgradnje novih napojnih tački ED mreže (TS 110/X kV) predmet je usaglašavanja između CEDIS i CGES (Operatora prenosnog sistema). Predložena je takva dinamika da će u toku 2027. godine u pogonu biti TS 110/35 kV Luštica, dok je u periodu 2028-2036. godina, predviđeno da se realizuju projekti izgradnje šest novih napojnih TS (Podgorica 7 do kraja 2028. godine, Buljarica do kraja 2029. godine, a Bečići, Podgorica 9 (Velje Brdo), Drijenak i Velika Plaža do kraja 2036. godine). Upravo dinamika izgradnje ovih napojnih tačaka, diktira razvoj 35 kV i 10 kV mreže u koju se uklapaju. U sljedećoj tabeli (Tabela 7.4) je dat pregled investicija CEDIS potrebnih za priključenje na napojnim tačkama (TS 110/x kV).“ Uz navedeni tekst data je i dinamika usaglašanih „napojnih tački“. Imamo sljedeće primjedbe i sugestije:

1. Smatramo da je potrebno planirati napojnu tačku TS 110/35 kV na području opštine Plav. Postoje, između ostalog, dva opravdana razloga. Kao što se i navodi u tekstu, opštine Plav i Gusinje su radikalno napojene, pa je napajanje ovih opština nestabilno i nesigurno. Ova činjenica je dokazana u prethodnim godinama, kada su zbog kvarova stanovnici ovih opština ostajali bez napajanja električnom energijom. Kao drugi razlog navodimo stvaranje uslova za priključenje obnovljivih izvora električne energije, jer po našim saznanjima one su sada značajno ograničene.

Stvaranje uslova za priključenje novih obnovljivih izvora električne energije bi išlo u prilog i zacrtanim ciljevima Nacionalnim energetske i klimatske planom. Oba navedena razloga upućuju na hitnost izgradnje navedene napojne tačke.

2. Smatramo da je dinamika, data u navedenoj tabeli, za “Uklapanje TS 35/10 kV Tuzi u buduću TS 110/X kV Tuzi” i “Uklapanje TS 35/10 kV Rožaje u buduću TS 110/35 kV Rožaje” neopravdano planirana za period 2030-2036. Razlozi su isti kao i oni navedeni u tački 1: nesigurno napajanje stanovnika opština Rožaje i Tuzi i stvaranje uslova za priključenje obnovljivih izvora električne energije. Između ostalog, podsjećamo da su tokom marta mjeseca ove godine stanovnici Rožaja bili

više dana bez električne energije.

Odgovor CGES-a:

CGES ukazuje da izgradnja infrastrukturnih elektroenergetskih objekata, uključujući transformatorske stanice 110/x kV i njihovo uklapanje u prenosnu i distributivnu mrežu, predstavlja složen i višefazan postupak koji zahtijeva značajno vrijeme za pripremu i realizaciju. Takvi projekti podrazumijevaju prethodno usaglašavanje sa operatorom distributivnog sistema, izradu i usklađivanje planske i prostorno-planske dokumentacije, rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, izradu tehničke dokumentacije, sprovođenje postupaka javnih nabavki, pribavljanje potrebnih uslova, saglasnosti i dozvola, obezbjeđivanje finansijskih sredstava, kao i samu izgradnju i puštanje objekta u pogon.

Dinamika realizacije novih napojnih tačaka u najvećoj mogućoj mjeri se usklađuje sa CEDIS-om, kao operatorom distributivnog sistema i subjektom nadležnim za planiranje i razvoj distributivne mreže. CGES u tom procesu sagledava potrebe razvoja prenosnog sistema, raspoložive kapacitete, stepen pripremljenosti pojedinačnih projekata, tehničke uslove za priključenje i ukupne prioritete razvoja elektroenergetske infrastrukture.

CGES prepoznaje postojeće nedostatke u pogledu sigurnosti napajanja pojedinih područja, naročito područja koja se napajaju radijalno ili kod kojih postoje ograničenja u distributivnoj mreži. U tom smislu, CGES kontinuirano planira i realizuje projekte kojima se obezbjeđuje stabilnost rada sistema, povećava pouzdanost napajanja i obezbjeđuje adekvatan nivo sigurnosti u skladu sa tehničkim kriterijumima planiranja.

Međutim, prilikom određivanja dinamike realizacije pojedinačnih projekata potrebno je uzeti u obzir i nivo potrošnje određenih potrošačkih područja, kao i činjenicu da se sigurnost napajanja u pojedinim slučajevima može efikasnije i racionalnije unaprijediti na nivou distributivne mreže, kroz rekonstrukciju, izgradnju rezervnih pravaca napajanja i druga rješenja iz nadležnosti operatora distributivnog sistema. Plan razvoja prenosnog sistema ne može zamijeniti plan razvoja distributivne mreže, niti se svaki problem sigurnosti napajanja potrošača može rješavati isključivo izgradnjom nove napojne tačke na 110 kV nivou.

Kada je riječ o području Rožaja, CGES ukazuje da je u okviru Nacrta plana razvoja prepoznata potreba razvoja prenosne infrastrukture u tom regionu, te je u Plan uvrštena TS Rožaje, uz pretpostavljenu interkonektivnu vezu prema Tutinu. Time je potvrđeno da CGES predmetno područje sagledava kao relevantno sa aspekta dugoročnog razvoja prenosne mreže, sigurnosti napajanja i mogućeg regionalnog povezivanja.

Predložena promjena dinamike pojedinačnih projekata, na način kako je navedeno u komentaru, u ovom trenutku ne može biti prihvaćena bez dodatnog usaglašavanja sa CEDIS-om, provjere stepena pripremljenosti projekata, analize realnih potreba potrošnje i sagledavanja svih tehničkih, finansijskih, prostorno-planskih i imovinsko-pravnih preduslova za njihovu realizaciju.

CGES će i u narednom periodu, u saradnji sa CEDIS-om i drugim relevantnim subjektima, pratiti stanje napajanja predmetnih područja i, u slučaju promjene ulaznih pretpostavki, ažuriranih potreba sistema ili ubrzanja pripremnih aktivnosti, razmotriti mogućnost odgovarajućeg prilagođavanja dinamike u narednim planskim i investicionim ciklusima.

Iz navedenih razloga, dostavljeni komentari ne predstavljaju osnov za izmjenu Nacrta plana razvoja.

Komentari se ne prihvataju.

Podnosilac: Dr sci Ana Radulović

1. Uvod i osnova za podnošenje mišljenja

Na osnovu Javnog poziva Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD od 11.05.2026. godine, dostavljam mišljenje, primjedbe i sugestije na Nacrt Plana razvoja prenosnog sistema električne energije Crne Gore za period 2027-2036. godine.

Mišljenje se podnosi sa pozicije istraživača koji planira razvoj AI modela za predikciju cijena električne energije prilagođenih specifičnostima crnogorskog energetskog sistema, sa posebnim fokusom na hidro-zavisnost i integraciju obnovljivih izvora.

2. Pozitivne ocjene Nacrta plana

Nacrt Plana razvoja 2027-2036 predstavlja sveobuhvatan i metodološki zreo dokument koji na adekvatan način tretira ključne izazove crnogorskog prenosnog sistema. Posebno se pohvaljuju:

- Eksplicitno uvažavanje tržišnih simulacija (Antares softverski paket) kao osnove za mrežne analize, sto je u skladu sa ENTSO-E metodologijom;
- Prepoznavanje "Smart grid" projekata kao zasebne kategorije investicija;
- Razmatranje integracije BESS (240 MWh) i OIE izvora u tržišne i mrežne modele;
- Uzimanje u obzir klimatskih baza podataka (PECO) za modelovanje hidro i solarnih

jedinica.

3. Sugestije i primjedbe

3.1 Uvođenje AI-podržanih modela predikcije cijena u tržišne simulacije

Plan u sekciji 2.2 opisuje tržišne simulacije kroz programski paket Antares za 8. 760 satnih vrijednosti, ali ne pominje upotrebu naprednih metoda strojnog učenja niti lokalnih modela predikcije cijena koji bi uzimali u obzir specifičnosti crnogorskog hidro-zavisnog sistema.

Sugestija: CGES u narednom ciklusu planiranja razmotri integraciju AI modela za predikciju cijena električne energije koji su kalibrisani na lokalnim podacima - posebno na korelaciji između nivoa akumulacija hidroelektrana (Piva, Perućica) i cijene na dan-unaprijed tržištu (dayahead). Ovo je

istraživačka hipoteza koja zahtijeva namjensko finansiranje i period od najmanje 6 mjeseci za validaciju na crnogorskim podacima - upravo onaj tip ulaganja koji bi trebalo biti eksplicitno predviđen Planom razvoja.

Ovakav pristup bi direktno unaprijedio kvalitet ulaznih parametara za tržišne simulacije i smanjio neizvjesnost u scenarijima razvoja sistema.

3.2 Eksplicitno planiranje za tržišno spajanje sa EU (market coupling)

Plan prepoznaje tendenciju spajanja sa italijanskim tržištem putem HVDC kabla kao važan kontekst, ali ne predlaže konkretne mjere za razvoj kapaciteta planiranja i predikcije koji su neophodni uslov za uspješnu integraciju u EU tržište.

Sugestija: U kategoriju "Smart grid" investicija uvrstiti i razvoj sistema za predikciju cijena i tržišnih pozicija koji bi CGES-u i EPCG-u omogućio pravovremeno i podatkovno vođeno učešće na day-ahead i intraday tržištima, kao pripremu za market coupling. Bez takvih alata, crnogorski akteri bi ušli u otvoreno EU tržište bez adekvatne informacione infrastrukture.

3.3 Unapređenje modelovanja hidro-potencijala uz klimatske scenarije

Plan koristi PECD (Panevropsku klimatsku bazu podataka) za modelovanje hidro i solarnih jedinica. Međutim, PECD je generički alat koji ne reflektuje lokalne specifičnosti crnogorskog hidrološkog sistema, naročito nelinearne odnose između padavina, nivoa akumulacija i raspoloživosti energije.

Sugestija: CGES u saradnji sa Zavodom za hidrometeorologiju i seizmologiju CG razvije ili nabavi lokalno kalibrisane modele koji integriše PECD podatke sa historijskim podacima o nivou akumulacija i protokom vode na rijekama Piva i Morača. Ovakav model bi dao preciznije ulazne parametre za dugoročne scenarije (2029. i 2036. godina) koji su osnova Plana.

3.4 Digitalizacija kao strateška kategorija u Planu

Trenutno, digitalizacija i "Smart grid" projekti su tretirani kao marginalna kategorija u odnosu na fizičku infrastrukturu (dalekovodi, transformatorske stanice). S obzirom na strateško opredjeljenje Crne Gore ka EU energetskom tržištu i rastuće učešće OIE izvora koji zahtijevaju sofisticiraniji balansni mehanizam, predlaže se:

- Uvođenje posebne sekcije u Planu posvećene digitalnoj infrastrukturi i sistemima za podršku odlučivanju;
- Eksplicitno planiranje budžeta za AI i analitičke alate kao posebnu stavku investicionog plana;
- Uspostavljanje saradničkog okvira između CGES-a, EPCG-a i istraživačkih organizacija za razvoj lokalno prilagođenih modela.

4. Zaključak i ponuda za saradnju

Nacrt Plana razvoja prenosne mreže 2027-2036 predstavlja solidnu osnovu za dalji razvoj crnogorskog energetskog sistema. Sugestije navedene u ovom mišljenju usmjerene su ka jačanju

analitičke i digitalne komponente Plana, što je preduslov za uspješno uključivanje Crne Gore u EU energetska tržišta.

Kao istraživač zainteresovan za razvoj AI modela za predikciju cijena električne energije prilagođenih crnogorskom kontekstu, stojim na raspolaganju CGES-u za:

- Stručnu raspravu o metodološkim aspektima predikcije i tržišnih simulacija;
- Razgovor o mogućnostima razvoja alata za podršku planiranju i tržišnom pozicioniranju;
- Potencijalnu istraživačku saradnju u oblasti modelovanja hidrološko-tržišnih odnosa.

Odgovor CGES-a:

CGES zahvaljuje na dostavljenim sugestijama koje se odnose na primjenu modela vještačke inteligencije u predikciji cijena električne energije, unapređenje tržišnih simulacija, dodatno modelovanje hidroloških parametara i razvoj digitalnih alata za podršku planiranju.

CGES kontinuirano prati razvoj savremenih metoda planiranja elektroenergetskih sistema, uključujući digitalne alate, napredne analitičke metode i trendove u oblasti tržišnog modelovanja. Međutim, predmetne sugestije predstavljaju prijedloge za potencijalni budući razvoj pojedinih analitičkih alata i istraživačkih aktivnosti, a ne pitanja koja utiču na sadržaj, metodologiju ili zaključke Nacrta plana razvoja prenosnog sistema za period 2027–2036. godine.

Plan razvoja izrađen je primjenom metodologija, modela i softverskih alata koji predstavljaju standardnu praksu operatora prenosnih sistema u Evropi i koji su usklađeni sa relevantnim ENTSO-E preporukama i procedurama planiranja. Mrežne i tržišne analize sprovedene su korišćenjem verifikovanih ulaznih podataka, odgovarajućih scenarija razvoja sistema i etabliranih modela koji omogućavaju sagledavanje dugoročnih potreba razvoja prenosne mreže.

CGES u procesu izrade planskih dokumenata koristi stručne interne kapacitete, kao i podršku specijalizovanih eksperata i konsultantskih timova kada priroda pojedinih analiza to zahtijeva. Na taj način obezbjeđuje se primjena savremenih planerskih metodologija i usklađenost sa najboljom evropskom praksom u oblasti razvoja prenosnih sistema.

Predložena primjena AI modela za predikciju cijena električne energije, lokalno kalibrisanih hidroloških modela ili posebnih platformi za tržišno pozicioniranje može predstavljati predmet budućih istraživanja, razvojnih aktivnosti ili posebnih projekata digitalizacije, ali ne predstavlja regulatorni niti metodološki zahtjev za izradu Plana razvoja prenosnog sistema.

Takođe, Plan razvoja nije dokument kojim se definišu istraživački projekti, razvoj softverskih rješenja, organizacija internih poslovnih procesa niti budući pravci razvoja analitičkih platformi operatora sistema. Njegova osnovna svrha je identifikacija potreba razvoja prenosne infrastrukture radi obezbjeđenja sigurnog, pouzdanog i efikasnog rada elektroenergetskog sistema.

CGES smatra da su tržišne i mrežne analize sadržane u Nacrtu plana razvoja sprovedene primjenom odgovarajućih metodologija i alata, te da dostavljene sugestije ne predstavljaju osnov za izmjenu Nacrta plana razvoja.

Komentar se ne prihvata.

Izveštaj sačinjen 01.06.2026. u Podgorici.

S poštovanjem,

IZVRŠNI DIREKTOR

Ivan Asanović, dipl.inž.el.

